

**Doi miniștri sociologi în anul Serviciului Social.
Note despre relația dintre Petre Andrei și Dimitrie Gusti în 1939**

**[Two sociology ministers in the year of Social Service.
Notes on the relationship between Petre Andrei and Dimitrie Gusti in 1939]**

Zoltán ROSTÁS

Abstract

This article deals with the relationship between professors Dimitrie Gusti and Petre Andrei in 1939. This was a tumultuous year for the Romanian cultural and political landscape as it also marked the formation of the institution of the Social Service. The author presents new data on the constructive relationship between the two remarkable sociologists.

Keywords: *Dimitrie Gusti, Petre Andrei, Social Service, social intervention in villages, student teams, sociological school,*

Introducere

Implicarea în viața politică a sociologilor în perioada interbelică este de notorietate și nu a fost nici întâmplătoare. Dimitrie Gusti, chiar în prelegerea inaugurală a cursului din 1910, a precizat cât se poate de clar că cercetarea socială trebuie să contribuie la reforma vieții românești, adică la modernizarea sa.

Acest spirit l-a transmis și studenților săi, întâi la Iași și, din 1920, la București, prin faimoasele sale seminarii, care au fost adevărate ateliere de creație pentru tinerii sociologi. Astfel, nu este de mirare că profesorul Gusti, asumând teza fundamentării științifice a politicii, a devenit ministru în guvernul țărănist în 1932-33, alături de fostul lui student de la Iași, Petre Andrei, subsecretar de stat, urmașul său de la Catedra de sociologie. Și nu este întâmplător că, într-un alt context dar educațional similar, cei doi sociologi au făcut parte din același guvern, în 1938-39. Prima concluzare, puțin cunoscută, se caracteriza și prin anumite note de animozitate; cea de-a doua, mai deloc. În această scurtă intervenție doresc să aduc informații despre relația dintre cei doi miniștri, mai cu seamă în perioada punerii în funcțiune, în 1939, a *Legii Serviciului Social*.

*

Pentru a oferi un cadru concret analizei, este nevoie să prezentăm *Legea Serviciului Social*, ce a fundamentat organizația de cea mai mare anvergură inventată și pusă în funcțiune de Dimitrie Gusti și școala sa sociologică. Deși legea a fost promulgată de regele Carol al II-lea în octombrie 1938, rădăcinile sale se găsesc în perioada campaniilor monografice gustiene din anii 1920. Atunci a început Gusti să se preocupe de condițiile tineretului și de organizarea muncii lor pentru ridicarea satului. Abia în 1934, după terminarea mandatului de ministru al instrucției, a reușit să inițieze implicarea studenților într-un program de intervenție socială și culturală sub egida Fundației Culturale Regale „Principele Carol”. Preluarea conducerii fundației de către Gusti pentru revitalizarea acestuia și munca voluntară cu studenții trebuie înțelese într-un context mai larg. Ca urmare a creșterii mișcărilor de extremă dreaptă, a Mișcării Legionare în special (care folosea eficient taberele de muncă pentru îndoctrinarea tinerilor), elita politică și regele au inițiat o politică de educare a tineretului, evident nelegionară. În acest scop, au inițiat o serie de legi pentru a facilita instituționalizarea educației tineretului: *Legea pentru înființarea Oficiului de educația tineretului român*¹, *Legea pentru pregătirea premilitară*², *Legea pentru organizarea muncii de folos obștesc*³, *Decret-lege de înființarea a „Străjii Țării”*⁴.

Pin urmare, recrutarea studenților pentru intervenție socială la sate, formarea din ce în ce mai multor echipe studențești regale nu era doar o prelungire de „sociologie aplicată” a școlii gustiene, ci și o strategie politică antilegionară. În ciuda acestor instituții, în paralel cu afirmarea tot mai agresivă a puterilor revizioniste din Europa, activitatea mișcării legionare creștea în importanță. Ideea unei contrabalansări a acesteia prin introducerea obligativității muncii culturale la sate pentru studenții care terminau o facultate sau o școală superioară a determinat aprobarea proiectului *Serviciului Social*⁵. Astfel, pe 13 octombrie 1938, Regele Carol al II-lea a promulgat legea. Acest pas făcut în timpul dictaturii regale era, fără doar și poate, un act politic îndreptat împotriva Mișcării Legionare, care, chiar în ilegalitate fiind, exercita o atracție semnificativă în mediul studențesc.

*

Conform instrucțiunilor, legea trebuia să fie pusă în practică în 1939 cu concursul majorității ministerelor, inclusiv al Ministerului Educației Naționale condus de profesorul Petre Andrei. A fost și este cunoscut că relațiile dintre Gusti și Andrei în guvernarea țărănistă din perioada anilor 1932-33 nu erau întotdeauna cordiale. Ceea ce știu mai puțin cercetătorii problemei este faptul că, după intrarea în opoziție a PNT-ului, în 1934, cei doi profesori de sociologie au colaborat în pregătirea programului nou al partidului. Au hotărât ca Andrei să se ocupe de sistemul instrucțiunii, iar Gusti de probleme ale ridicării culturale a satului (ceea ce

¹ Publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I: Legi, Decrete, nr. 106 din 9 mai 1934.

² Publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I: Legi, Decrete, nr. 107 din 11 mai 1934.

³ Publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I: Legi, Decrete, nr. 69 din 24 martie 1937.

⁴ Publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I: Legi, Decrete, nr. 233 din 8 octombrie 1937.

⁵ Publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I: Legi, Decrete, nr. 242 din 18 octombrie 1938.

era oricum și misiunea acestuia la Fundația Culturală Regală „Principele Carol”⁶. Semnele de apropiere erau clare la începutul anului 1939, când un important ziar relatează: „D. prof. Petre Andrei, ministrul educației, a făcut ieri dim. o lungă vizită – la fundația „Principele Carol” – d-lui ministru D. Gusti, președintele Serviciului Social”⁷.

Prin urmare, nu a fost de mirare că la masa festivă organizată cu ocazia aniversării nașterii profesorului Gusti, la 13 februarie, Ministrul educației naționale, Petre Andrei, l-a felicitat călduros și a afirmat: „Prof. Gusti este unul din acei fericiți oameni care și-a văzut realizat un gând vechi. Pentru că opera sa, Institutul Social, a crescut și s-a dezvoltat, transformându-se în instituție de stat⁸. D. Gusti este un animator care a știut să dezmoștească sociologia românească, creând un curent de care vrând nevrând trebuie să se țină seamă”⁹. Ziaristul de la *Universul* a mai reținut din alocuțiunea lui Petre Andrei următoarele: „D. prof. D. Gusti este creatorul unei școli a cărei importanță nu poate scăpa nimănui. Ca unul din cei mai vechi elevi ai d-lui prof. D. Gusti, închin în sănătatea d-sale și în rodnicia continuă a măreței sale opere științifice și naționale”¹⁰.

După cuvântările omagiale ale oamenilor de cultură, ale politicianilor și ale propriilor colaboratori monografiști, Dimitrie Gusti a rostit o cuvântare de răspuns, în care, printre alte amintiri, a menționat și următoarele: „Îmi amintesc că primul seminar, ca tânăr profesor, l-am făcut la un schit din județul Iași, iar cea dintâi revistă am publicat-o tot la Iași, cu colaborarea d-lor: Petre Andrei, Ghiulea și Setlacec”¹¹. Este denotat că în afară de acești foști studenți de la Iași, nimeni nu a mai fost menționat dintre elevii săi cu această ocazie. Aceste schimburi de amabilități, făcute public, trădau o recunoaștere reciprocă a valorii fiecăruia, iar pentru Gusti însemnau că din partea Ministrului Petre Andrei va avea sprijin în realizarea obiectivelor deloc ușoare ale Serviciului Social.

Demararea organizării acestei instituții interdepartamentale a continuat însă fără Gusti, întrucât profesorul a fost și comisar general al Pavilionului Românesc de la Expoziția Mondială de la New York, iar la 4 martie 1939 a plecat la Paris și de acolo în Statele Unite. Cu toate că în funcțiile de conducere au fost numiți oameni competenți, ritmul de punere în practică a instruirii comandanților pentru Serviciul Social a fost lent. De asemenea, s-a lovit de dificultăți și în angajarea cercetătorilor. Munca noii instituții a fost îngreunată și de faptul că, concomitent, se lucra și pentru organizarea Congresului Internațional de Sociologie, care urma să aibă loc la București și de la care se aștepta o recunoaștere europeană a metodei gustiene de cercetare, ca și o nouă organizare a colaborării internaționale a sociologilor.

Între timp se desfășurau pregătirile pentru Pavilionul Românesc de la Expoziția Mondială din New York, gestionat de Gusti. La evenimentul care a avut loc la 11 mai, în prezența mamei președintelui Delano Roosevelt, conform presei americane și românești,

⁶ Rapoartele comisiei de întocmire a programului (1934) Partidul Național-Țărănesc, Cercul de Studii al Partidului Național-Țărănesc.

⁷ *Universul* Nr. 10, joi 12 ianuarie 1939, p. 11.

⁸ Se făcea aluzie la faptul că Institutul Social Român se transformase în Institutul de Cercetări Sociale ale României în cadrul Serviciului Social, cu buget propriu, cu angajați dintre vechii monografiști.

⁹ *România*, Anul II, No. 256, miercuri 15 februarie 1939, p. 17.

¹⁰ *Universul* Nr. 44, miercuri 15 februarie 1939, p. 11.

¹¹ *România*, Anul II, No. 256, miercuri 15 februarie 1939, p. 17.

Gusti a repurtat un nou succes internațional (după expoziția din Paris din 1937). A fost apreciată modul de prezentare al României în edificiul modern al pavilionului, la fel ca importatele vizite ale lui Gusti la cele mai înalte foruri politice, academice, precum la comunitățile românești din New York. Dar, fiindcă ritmul de pregătire al Serviciului Social în vederea primei ieșiri la sate a studenților nu era corespunzător, la insistențele colaboratorilor apropiați, la 1 iulie 1939, Gusti s-a întors la București.

Revenirea profesorului a dat un nou avânt pregătirii echipelor Serviciului Social de a ieși instruiți în satele țării. Cum această nouă instituție era prin excelență interdepartamentală, care avea nevoie să fie susținută de toate ministerele guvernului și de celelalte instituții culturale ale țării, ar fi fost de așteptat ca toți conducătorii acestor instituții să i se alătore profesorului Gusti. Printre pușinii care s-au expus public în acest sens a fost Ministrul educației naționale, Petre Andrei, care la o deschidere festivă a unei școli de pregătire a echipierilor de la Piatra Neamț a rostit o cuvântare pe măsura importanței momentului și a pregătirii sale: „Am răspuns cu mare plăcere rugămintii care mi-a făcut-o d. prof. Gusti, președintele Serviciului Social. Nimănui nu-i poate scăpa importanța acestei solemnități. Cum a spus d. director [al școlii de echipieri], astăzi, în toată țara, 4 000 de echipieri se pregătesc pentru munca prestată în serviciul națiunii. Serviciul Social este ceva specific românesc. Nu există nicăieri în Europa o asemenea organizație ca aceasta de la noi. În America există ceva asemănător de mai multă vreme, dar n-are amploarea pe care i-a dat-o M. S. Regele Serviciului Social. Odinioară, tânărul intelectual învăța pe băncile școlii că menirea lui este de a deveni suflet echilibrat, personalitate întreagă. Intelectualul era un fel de idol. Totul era făcut parcă pentru dânsul. Era o concepție veche cu care v-ați hrănit și d-voastră. Era concepția umanismului pe care am trăit-o noi. [...] Și astăzi este un fel de umanism, dar cu alt sens decât acela din școlile anterioare. D-voastră v-ați pus desigur problemele acestea.

Ce pretindem noi astăzi?

Pretindem să formăm personalități, oameni cu voință puternică și conștiință de sine, dar în același timp cu o conștiință nouă. Umanismul de astăzi pe care Serviciul Social îl îndeplinește înseamnă altceva: formarea omului pentru a servi oamenii, adică omul în serviciul colectivității. Nu om idol, ci om având conștiința că este un element care trebuie să se integreze în colectivitatea întreagă și să-i servească. Aceasta este concepția de la baza Serviciului Social. [...]

Tineretul de odinioară era altfel. În vremea mea, tânărul era un om care se vestejea pe filele cărții. Tineretul de astăzi, însă – ca în toate părțile, de altfel –, este un tineret dornic de a activa, de a lucra. Tineretul de odinioară era static, în care nota intelectuală domina. Tineretul de astăzi este dinamic. [...]

Iată cum Serviciul Social nu apare ca ceva forțat. El este ceva din trebuințele sufletești ale tineretului de după război. D-voastră sunteți supuși unui regim de ordine și disciplină cvasi militară, absolut necesară. Trebuie să fiți convinși de acest adevăr acum și veți înțelegeți mai bine când veți începe să lucrați pe teren, pentru că nu se poate activa ordonat decât în spirit de echipă. Această primă educație pe care trebuie să o faceți altora, vi se face aici. [...]

D-voastră sunteți titrați. Problemele sociale v-au preocupat și fără îndoială n-ați putut trece cu vederea peste o concepție interesantă: tot ceea ce știm noi am primit de la alții. Noi

suntem debitorii societății, nu creditorii ei. Datorăm națiunii căreia aparținem și de aceea trebuie să plătim această datorie”¹².

Am citat aceste fragmente din cuvânt profesorului Petre Andrei pentru a marca spiritul unei categorii de intelectuali responsabili, care au refuzat încrederea oarbă în conducătorul (*Căpitanul, Führerul* sau *Il Duce*) providențial și au cultivat sensibilitatea socială la tinerii intelectuali. Evident, în același spirit a vorbit profesorul Gusti la o similară festivitate la Pitești, îmbogățind semnificația Serviciului Social: „Înzestrăm azi țara cu o nouă universitate, universitatea vieții și a muncii românești, alcătuită anul acesta din 4 000 de membri și lucrând – spre deosebire de cealaltă universitate, a cărții – numai la sate. Așteptăm de la ea, pentru absolvenți, o întâi lămurire în fața problemelor vieții naționale și o mare încercare a puterilor pentru încordările mai mari cari îi așteaptă; iar pentru sate, o îmbunătățire de stări și îndeosebi o câștigare de încredere în cărturari și conducători din care trebuie să iasă o mai puternică și mai rodnică întărire a națiunii”¹³.

Stilul și vocabularul acestor îndemnuri înflăcărate trebuie să fie interpretate în registrul antilegionar de atunci, pentru că Serviciul Social, după cum am mai precizat, a fost organizat drept contrapondere față de această mișcare de extremă dreaptă. Din păcate, deteriorarea situației internaționale a făcut ca după aceste declarații Gusti să fie nevoit să renunțe la Congresul Internațional de Sociologie, deși toate pregătirile fuseseră făcute, până la rezervarea camerelor de hotel și a билетelor pentru excursii în țară ale participanților străini. În septembrie 1939, echipele care au ajuns în sate au fost retrase iar în octombrie regele a fost nevoit să suspende *Legea Serviciului Social*, ceea ce a dus și la încetarea activității Institutului de Cercetări Sociale ale României și la dispersarea cercetătorilor.

*

Acest an tumultuos a adus vizibil normalizarea relației celor doi profesori de sociologie, Petre Andrei și Dimitrie Gusti. Este mai puțin cunoscut că și membrii școlii, în special Traian Herseni, au beneficiat de simpatia Ministrului educației. Se știe că Gusti a sprijinit concursul lui Traian Herseni la Universitatea din Cluj, concurs care a fost falsificat și, în locul elevului lui Gusti, altcineva, cu mult mai puține lucrări științifice, a fost declarat câștigător. Din scrisorile adresate de Herseni în primăvara anului 1939 lui Gusti, aflat la New York, reiese atitudinea binevoitoare a Ministrului Petre Andrei. În ciuda acestui fapt, din cauza procedurilor birocratice (sau unor interese oculte), legitima dorință a lui Gusti și a lui Herseni a fost pusă în pericol – conform scrisorii din 30 aprilie 1939: „Ministerul a fost din nou foarte atent cu mine: m-a scos din buget. V-a repartizat numai doi asistenți, pe dl. Răcoasa și Vulcănescu. Am cerut audiență la dl. ministru Andrei și a dispus să fiu plătit din salariul de conferențiar. Cu prilejul acesta am vorbit și despre conferință. L-am rugat să o scoată la concurs în așa fel încât să fiți și Dv. în țară (25 iunie). Mi-a comunicat însă un lucru destul de neplăcut, că deși a redus catedra de sociologie rurală la conferință, reducere făcută în noul buget, actul nu e legal și deci nu poate publica vacanța. În lege e catedră și va trebui să publice vacantă catedra. M-a asigurat că n-are cine s-o ocupe și, după termenele legale, tot la

¹² *România*, Anul II, No. 435, marți 15 august 1939, p. 2.

¹³ *Idem*.

conferință se va ajunge. Eu i-am comunicat că dorința Dv. este să se reducă această catedră la conferință, indiferent cine va ocupa-o și l-am rugat să o scoată la concurs direct conferință. Firește eu accept orice soluție, dar n-aș vrea să se întâmple lucrurile împotriva voinței Dv. De aceea, până în cele din urmă, nu ne-am înțeles cu dl. Andrei și a rămas să lăsăm totul încurcat, până vom avea părerea Dv. V-aș fi foarte recunoscător dacă mi-ați scrie două vorbe, căci dacă nu se scoate la concurs acum, abia în toamnă sau și mai târziu se va da examenul și aș vrea să mă știu trecut peste formalitățile acestea, ca să-mi pot vedea de treabă cu nervii liniștiți. Poate ar fi și mai bine dacă i-ați scrie d-lui Andrei o scrisoare, în care să-l rugați să scoată la concurs conferința, riscul fiind al meu, în caz că ne va face cineva proces. Sau, dacă socotiți că e mai bine să lăsăm lucrurile să se desfășoare normal, să se publice vacantă catedra, cu riscul meu de a fi ocupată prin transferare sau concurs, până se va reduce la conferință ca să pot și eu candida. Sau, a treia soluție, să amânăm totul până la întoarcerea Dv. ca să vă puteți informa direct și să luați măsurile pe care le credeți de cuviință”¹⁴.

În următoarele scrisori ale lui Herseni adresate lui Gusti nu se mai pomenește de tema postului de conferențiar și niciun alt document cunoscut de mine nu menționează acest detaliu. Dar, faptul că în septembrie 1939 Traian Herseni a câștigat acest titlu denotă că, datorită conlucrării celor doi miniștri sociologi, a fost învinsă legislația viciată, care lăsa porțițe pentru fraudă.

Respectul cucerit de Petre Andrei s-a perpetuat și după moartea tragică a profesorului în timpul și din cauza regimului legionar din toamna anului 1940. Nu cred că este întâmplător că la repornirea revistei *Sociologie Românească* în 1941 tocmai Traian Herseni a scris despre opera profesorului de la Iași. La fel, nici faptul că o ediție de studii postume ale lui Petre Andrei, publicată după război, a fost prefațată tocmai de Dimitrie Gusti.

Concluzii

Anul 1939 a constituit un tur de forță atât pentru Ministrul educației naționale, Petre Andrei, cât și pentru profesorul Dimitrie Gusti, Președinte al Serviciului Social, Comisar general a Pavilionului Românesc de la New York. Primul s-a străduit să introducă reforme de mult așteptate de școala românească, celălalt a dorit să determine tânăra generație de licențiați să contribuie la ridicarea satelor.

Fiind determinați de convingeri moral-politice apropiate, cei doi au înțeles că deosebirile de vederi din prima etapă a colaborărilor din perioada anilor 1932-33 sunt infinit mai mici față de dezideratele anului 1939, când s-au sprijinit reciproc. Faptul că nici unul, nici celălalt nu a reușit să realizeze ceea ce își propusese se explică prin intervenția brutală a istoriei sfârșitului celui de-al patrulea deceniu. Însă pilda colaborării lor rămâne exemplară pentru generațiile ulterioare.

BIBLIOGRAFIE

1. Lucrări

GUSTI, Dimitrie, „Despre știința națiunii și serviciul social a studențimii” în *Sociologie Românească*, anul II, nr.1/1937.

¹⁴ Rostás, Zoltán (Ed.), *Scrisori inedite adresate lui Dimitrie Gusti*, Editura Creator, Brașov, 2020, pp. 79-80.

ROSTÁS, Zoltán, *Scrisori inedite adresate lui Dimitrie Gusti*, Editura Creator, Braşov, 2020.

ROSTÁS, Zoltán, *Strada Latină nr. 8. Monografişti şi echipieri gustieni la Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol”*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2009.

ROSTÁS, Zoltán & Sdrobiş, Dragoş, *Culturalizare în uniformă*, Editura Paideia, Bucureşti, 2017.

TOMPEA, Doru & Şandru, Daniel (Coord.), *Dimensiunile social-politice ale operei lui Petre Andrei*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2012.

STAHL, Henri H., *Amintiri şi gânduri din vechea şcoală a monografiilor sociologice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.

2. Legislaţie

Legea pentru înfiinţarea Oficiului de educaţia tineretului român, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I: Legi, Decrete, nr. 106 din 9 mai 1934.

Legea pentru pregătirea premilitară, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I: Legi, Decrete, nr. 107 din 11 mai 1934.

Legea pentru organizarea muncii de folos obştesc, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I: Legi, Decrete, nr. 69 din 24 martie 1937.

Decret-lege de înfiinţarea a „Străzii Ţării”, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I: Legi, Decrete, nr. 233 din 8 octombrie 1937.

Legii Serviciului Social, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I: Legi, Decrete, nr. 242 din 18 octombrie 1938.